

Dio govora kneza Vuka Frankopana na državnom saboru Svetog rimskog carstva njemačke narodnosti održan 24. lipnja 1530.

„Gledajte dakle i razmislite, presvijetli care i vi knezovi Rimskoga carstva, ima li na čitavom svijetu sličan narod koji bi kroz tako dugo vrijeme, moren od toliko nevolja, ustrajao u vjeri kršćanskoj? Mogu li nam spočitnuti: zašto se niste borili za domovinu i slobodu svoju? Nitko ne može ustvrditi da se nismo muževno branili. Evo već je osamdeset godina minulo što se neprestano borimo: koji put održali smo pobjedu, a koji put smo ljuto stradali ne mogavši odoljeti jačoj sili, koja je oborila Grčko Carstvo, Bosansko Kraljevstvo, te svladala Bugarsku, Tursku i Albaniju. A što se netom dogodilo prebogatoj Ugarskoj? Sve je turska sila svladala, samo Hrvatske nije posve osvojila! Ali mi toga dulje podnijeti ne možemo. Na vas se obraćamo, care i knezovi, i jer vas zapada veća briga za obranu kršćanstva, i jer se već zlo i pogibelj primiču vašim nasljednim zemljama. Ako ne dobijemo pomoć, mi preko zime u svojim sjedištima ostati ne možemo, nego ćemo se ili nezasićenom zmaju podvrći ili po čitavom svijetu razasuti. Promisli care, kako ćeš Bogu položiti račune radi propasti tolikih duša!“

Pismo Ivana Karlovića vrhovnom kapetanu kralja Ferdinanda Ivanu Kocijanu od 10. lipnja 1531. o sumnjičenju da je u dogovoru s zagrebačkim biskupom Šimunom Erdödyem, vođom stranke Ivana Zapolje u Hrvatskoj.

„Gospodine i sinko moj! Mi smo ti osobito hude sreće: gdje god služimo svagdje nas bije bijeda. Pokojni kralj Ludovik (II. op.a) bijaše nas otjerao sa svoga dvora povjerovavši riječima protivnika. Bojim se da me ne će također prognati iz službe moga preblagoga i premilostivoga kralja Ferdinanda. Čuli smo naime kako su ovi naši dušmani kralja obavijestili da smo mi netom sa zagrebačkim biskupom stvorili nekakav zaključak, naperen protiv kraljevskom veličanstvu. Onaj, koji sve zna, zna i to da nismo nikada ni pismom, ni mišlju, a ni riječima ništa zajedno radili s rečenim biskupom što bi bilo protiv njegova veličanstva ili protiv naše časti. Jedina je naša krivnja što nismo htjeli paliti ni obarati kraljevstva kako su to drugi činili. Mi naime ne smatramo da bi služili našega kralja kada bi robili i palili po kraljevstvu njegova veličanstva... Uostalom vas molimo da nam javite dolazi li njegovo veličanstvo i gdje sada boravi, jer ćemo k njemu poći da se opravdamo. Oj kad bi tada mogli nazočni biti naši dušmani, vidjeli bi da nam ne bi mogli ništa učiniti; zato se i nadamo da njegovo veličanstvo ne će više vjerovati lažima naših protivnika.“

Pismo Ivana Karlovića kranjskom podkapetanu Kristoforu Purgstalleru od 2. kolovoza 1531. o razlozima zašto hrvatski plemići plaćaju danak Turcima.

„List vašeg gospodstva primismo i razabramo što nam pišete da će te obdržavati nekakav zbor plemića Hrvatske, gdje će odrediti da se plaća danak turskomu caru. Neka zna vaše gospodstvo da ne će biti drugi zbor nego zato da se hrvatsko plemstvo pogodi radi nekoga spora s knezom Stjepanom Blagajskim. Glede danka pak znajte da su ga gospoda magnati Hrvatske već odavna davali turskomu caru. Jedino ga ja nisam davao. A isti plemići, koji ga nisu plaćali, kažu svi da će danak davati Turcima zato što nemaju nikakve pripomoći od njegova veličanstva za svoju službu. Međutim neki iz Koruške uvelike ocrnjuju nas i plemiće hrvatske, te čine naše službe mrskima njegovu veličanstvu; a to mi nismo zaslužili, jer kad god možemo jesmo vjerni njegovu veličanstvu kao premilostivom gospodaru. Uskoro hoćemo da osobno otputujemo k njegovom veličanstvu.“

Zaključak sabora plemstva Ugarske i Hrvatske u gradu Zakonu od 1. siječnja 1532. o odnosu prema sukobljenim pretendentima na kraljevski krunu.

„Mi svi nazočni ovdje priznat ćemo za kralja onoga od takmećih vladara (Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje op.a.) koji će moći državu sačuvati. Zato šaljemo poslanike kako Ferdinandu tako i Zapolji. Poslanici, koji pođu k Ferdinandu, neka ga pitaju ima li u njega volje i snage da zemlju od Turaka brani i da je iz njezine nevolje pridigne, za odgovor pak neka ne primu prazne riječi nego gotove čine; pa ako to može učiniti, svi ćemo ga priznati. Drugi poslanici neka opet pitaju kralja Ivana uzdaju li se u svoju pomoć tako da bi mogao državu osigurati bez pomoći Turaka koji su opasni i ako prijatelji. Može li on postići da se ubuduće ne bi Ugarska morala bojati turskih navala i može li u sultana izraditi da mu vrati međašne utvrde osim Beograda i Šapca. Ako to zaista može, neka bude naš kralj. Inače ćemo se mi radije dobre volje pokoriti Turcima, jer ionako moramo pasti pod njihovu vlast ako borba između oba kralja dulje potraje.“

Pismo sultana Sulejmana Veličanstvenog kralju Ferdinandu od 17. srpnja 1532. u kojem najavljuje rat protiv Karla V.

„U vas ondje varaju se već dugo ubogi kršćani, jer im se neprestano govori da će ih povesti na Turke, pa im se u tom ime otima novac. Zato sam odlučio podići vojsku na španjolskog kralja (cara Karla V. op.a.). Na granici Ugarske došli su tvoji poslanici preda me i javili su mojemu zastavniku Ibrahimu što žele. Znaj da se nisam digao na tebe nego na španjolskog kralja. Čim dođem do njemačke granice, neka mi dođe u susret, jer se ne bi pristojalo kad bi on svoju zemlju ostavio i pobjegao... Kralj španjolski govori već dugo u sav glas da će udariti na mene: eto me sada na čelu moje vojske. Ako je on hrabar muž, neka me dočeka, pa da bude što Bog hoće. Ako me pak ne će dočekati, neka šalje danak mojemu carskomu veličanstvu.“

Pismo Jerolima Zadranina, poslanika Ferdinanda Habsburškog na sultanovu dvoru, hrvatskom banu iz Carigrada od 11. veljače 1532. u kojem ga moli da podrži mir s Turcima.

„I zato više imenovani čestiti car od mene kao poklisara, ki ta mir verši i duguje, potribova da imam vam slovinskim i hrvackim banom pisati, i tolikoje gospodi bečkoj i kranjskoj, i u Požegu, tolikoje svude inude, kude se drže pokrajine našega kralja s čestitim carem, da imaju tolikoje mirno prijaznjivo i susecki na svih pokrajinah s Turci živiti i nedavati nijednoga uzroka jedan drugomu u nijednoj neprijazni, ka bi uzrok mogla nazadovati ali skršiti više rečeni mir i Božju prijazan, zač će dobro biti, ne samo za hrvacku ali slovinsku zemlju, ki dugo vrimenta da nimaju nijednoga mira, da ufan sam u Boga da će dobro mir biti za sve hristijanstvo. ...da vaša milosti hotite sami učiniti i svim ostalim vašim podložnikom u Požegi, Sloviniji i Hrvatih, u ime kraljeve svitlosti zapovidati da imaju više rečeni mir za svakim podobnim zakonom s Turci na pokrajinah držati, i po oni put, ki se budu oni mirno suprotiva vama držati, kako je podobno i dostojno da se i vi suprotiva njima držite.“

Pritužba biskupa Šimuna Erdödyja na pobirača daća bana Petra Keglevića Ivana Kaštelanovića od 23. lipnja 1534.

„Iz pritužaba podanika našega vladara razabiremo da vaše gospodstvo neku daću hoće uz naviještanje prijjetnji i od njih iznuditi, Kakva je to daća, mi nimalo ne znamo, budući da podanici našega vladara (Ivana Zapolje op.a.) ne spadaju na stranku vašega gospodara (Ferdinanda Habsburškog op.a.), pa nisu nikada od prvog početka nikakve takse ni što slično

vašemu vladaru plaćali. Moći će se vaše gospodstvo sjetiti članaka utanačenih između vladara kojima je nepobitno i nepovredivo zabranjeno da za trajanja primirja jedna stranka smeta stranci drugoga vladara. Stoga vas molimo da se u to ne miješate i u podanike našega vladara s kakvim nepravednim postupkom ne dirate, kao što mi za volju mira u domovini ne ćemo dirati u stranku vašega vladara.“

Predstavka hrvatskog nižeg plemstva kralju Ferdinandu Habsburškog sa sastanka u Ripču (na Uni) od 30. studenog 1534. zbog nastojanja velikaša da podjarme sitno plemstvo i nametnu svoga kandidata za bana.

„Posvećeno kraljevsko veličanstvo, gospodaru naš prirodni i najmilostiviji, da vam je najsmjernije preporučena naša vjernost. Razabrali smo iz izvještaja nekih da ima nekoliko gospode u ovom Hrvatskom Kraljevstvu vašega veličanstva, koji, kako kažu, također u naše ime žele po nekim posredujućim licima, kao našim poklisarima, u vašega veličanstva izraditi neka vaše veličanstvo privoli da bi ovo pretužno kraljevstvo moglo izabrati bana između iste gospode. Ako je tako, neka bude vašemu veličanstvu znano da mi takvim poklisarima nismo dali vjerovne listove. Ne sumnjamo ipak kako vaše veličanstvo može samo prosuditi da li je koji od hrvatske gospode dorastao za vršenje takve službe; ta oni sami nisu podobni da sobom upravljaju i da sami sebe dovoljno zaštićuju. Nije toj stvari, preblagi gospodaru, drugi uzrok nego što neki, koji ionako sada nas ne prestaju dnevice tlačiti, nastoje našim šijama nametnuti jaram vječitoga kmetstva i ropstva, bjesneći protiv vlastite krvi i pravoga plemstva. Stoga molimo vaše veličanstvo neka se ne obazire na ovakve zahtjeve... da posve ne propadnemo, već neka nam dade bana koji će biti za vršenje tolike službe u svakom pogledu sposoban i dostatan. Predobri Bog neka uzdrži vaše veličanstvo za boljitak kršćanskoga svijeta.“

O upadu Turaka u Slavoniju cara Karla V. izvještava nadbiskup Lunda Ivan Wese 20. kolovoza 1536.

„Turci su netom minulih dana provalili u kraljevinu Slavoniju, koja je pod vlašću prejasnog kralja rimskoga. Bilo ih je 18.000 ljudi. Vazali one kraljevine bili su pravodobno obaviješteni o njihovom dolasku, pa su skupili 25.000 vojnika i svojih podanika, tako te je dostajalo da se Turci suzbiju. Kad se bijahu skupili, porodila se među njima svađa tko će biti vojvoda ili kapitan. Nisu se mogli sporazumjeti oko kapitanije, pače zbog privatne mržnje planula je među njima tolika nesloga i raspra da su se svi kući vratili, raspustivši svoje podanike, koji su inače bili oduševljeni za borbu. Kad su to Turci razabrali, napredovali su bez otezanja, i zauzeli pet vrlo čvrstih gradova ili tvrđava, koje su odmah potrebnim stvarima opskrbili, pa su onda onu čitavu pokrajinu opustošili. Sada drže Turci slobodne prijelaze preko Save i Drave tako da mogu čitavu Slavoniju pokoriti kad god im se bude prohtjelo. To je Turčin učinio, premda je vjeru zadao prejasnom kralju rimskomu (Ferdinandu Habsburškom op.a.). Bojim se da će napokon seljaci u toj kraljevini, stoga što se s njima najnemilosrdnije postupa, ustati na noge i listom se pridružiti Turcima. Za ove posljednje turske provale seljaci su naime u jednom vrlo utvrđenom gradu, u koji ih bijaše kapitan za obranu njegovu primio, čim su doznali za dolazak Turaka, primivši od njih neznatne darove, kapitanu ruke i noge svezali te ga onako sputana zajedno s gradom Turcima predali.“

Pismo biskupa Šimuna Erdödyja kralju Ferdinandu Habsburškom od 3. prosinca 1536.

„Netom javio sam po svojim ljudima, poslanima vašemu veličanstvu da su čete bosanskih Turaka pograbile oružje i da su na našu pogibelj prešle preko rijeke Save. Kako su one malo zatim u kraljevini vašega veličanstva robile i grabile, jasno će vaše veličanstvo doznati iz

priloženih pisama. Evo je i Mehmetbeg, smederevski i beogradski sandžak, skupio golemo mnoštvo vojske, pa uprtivši na lađe bojne topove prijeti sada rasulom ovoj zemlji, a osobito mojem kaštelu Sopju (na rijeci Dravi op.a.), kojega podsadu svaki dan očekujem. Ubogi pak puk, zdvojivši u krajnjoj nevolji i odmetnuvši se od vjere Krista spasitelja, prihvaća Muhamedov zakon pa je dotle došlo da se i moji kmetovi, koji na imanijima kaštela Sopje stanuju, od mene odvrgevaju i Turcima pokoravaju kako će to veličanstvo vaše iz pisma svoga vjernoga Ladislava More, kao i službenika moga u rečenom Sopju bjelodano razabrati. Što više, toliki se glasovi čuju po Slavoniji kako puk i plemstvo kojegdje koleba da se pokori turskoj vlasti, osobito jer je ova kraljevina lišena nazočnosti gospode. Gospoda naime, i to Petar Erdödy boravi onkraj save, a Hampo Ernušt onkraj Drave; neki drugi jesu u Ugarskoj ili opet u vašega veličanstva. Ja se sam s gospodinom Zrinskim ovdje znojim. Očekivao sam novi dolazak bosanske vojske, pa mislim da će to naskoro biti... Budući da u kraljevini imade malo utvrda, u koje bi se ubogi puk sa stvarima i vojnicima mogao sigurno skloniti, počeo sam ovu moju varoš nasipom pasati... I Drava se silno razlila, tako da se onuda (Podravinom op.a.) nikako kolima ne može prolaziti.“

Pismo banova Tome Nadažda i Petra Keglevića kralju Ferdinandu od 16. veljače 1538. u kojem Ferdinandova zapovjednika Ivana Kocijana (Katzianera) sumnjiče za zavjeru protiv kralja.

„Listove vašega veličanstva za Franju Tahija i Franju Zaya u poslu Kocijanovu zadržali smo, jer ta dva jednake su misli kao i Kocijan, a vaše je veličanstvo pisalo da se ta stvar izvrši što skrovitije. Dok to pišemo, došao je literat Matija, odličan građanin zagrebački, poslan k nama od suca i općine zagrebačke, po kojemu nam javiše kako im je Kocijan zapovjedio da ne puste u grad ni nas ni naših ljudi, budući da je on sporazuman sa zagrebačkim biskupom, Valentinom Turkom i hrvatskom gospodom. Uz to je Kocijan pokazivao rečenomu sucu neko pismo vašega veličanstva, u kojemu da je vaše veličanstvo njemu zapovjedilo da bi morao dati svu gospodu pogubiti ako bi vojna na Turke sretno pošla za rukom. Po tome može vaše veličanstvo razabrati da svakako hoće nešto protiv vašeg veličanstva pokrenuti. Spomenuto pak pismo vašega veličanstva pokazao je i gospodi koja su kod njega bila. Neka se stoga što brže pobrine vaše veličanstvo za tu stvar. Mi smo gotovi s našim glavama vašemu veličanstvu služiti, samo kad bi imali s kime.“

Izvjestaj banova Tome Nadažda i Petra Keglevića kralju Ferdinandu od 27. veljače 1538. o Kocijanovoj zavjeri i o vezama zavjerenika s Ivanom Zapoljom i Turcima.

„Sada već možemo vašem veličanstvu izvjesnije pisati. Jer gospodin drug moj i gospodin Kaštelanović imaju braće i prijatelja u Hrvatskoj i Slavoniji, koji su potajno kao posve izvjesno javili da su se sva gospoda kraljevine Hrvatske složila i urotila s Kocijanom da jedan drugoga ni u kojem slučaju ne će ostaviti. Nadalje da je Valentin Turek zasebnoga čovjeka k njima poslao, po kojemu je Kocijanu kao i Hrvatima javio kako je Ivan (Zapolja op.a.) njima obećao da turski car Kraljevine Slavonije i Hrvatske ne će pustošiti, pače da će im čitav Srijem i Požegu, kao i onaj dio Slavonije što ga je osvojio, povratiti, samo ako budu složni i ostave vaše veličanstvo te se pridruže Ivanu. O svemu tome da je konačna odluka učinjena između Valentina, Kocijana i ostalih ortaka, pa je radi toga već i Kocijan otputovao u Hrvatsku u pratnji gospode sve do Gvozdanskog; Valentin pak krenuo je k Ivanu da preteče poslanike Kocijanove i hrvatske poslanike k Ivanu. Čim se Valentin vrati od Ivana, s velikom će silom provaliti u te kraljevine (Hrvatsku i Slavoniju op.a.) i namjestiti banove... Sve do ovog časa nitko nije k nama došao osim gospodina Kaštelanovića, Krste Zempčea i četa gospodina Bačana; pače od ostalih neki su pošli k Ivanu, neki k Valentinu, neki Kocijanu, a

neki k Zrinscima... Da je vaše veličanstvo nam dalo one dvije tisuće konjanika i tisuću pješaka, mogli smo sve to zapriječiti te i samog Kocijana u Susedgradu zatvoriti... Da nam vaše veličanstvo nije obećalo onih 2000 konjanika i 1000 pješaka, pa i nama stalnu plaću, voljeli bi u tamnici vašega veličanstva trunuti nego ovu bansku čast primiti. Bojimo se, naime, da se ne će o nama govoriti kako je za našeg banovanja vaše veličanstvo izgubilo ove kraljevine, po kojima bi nesumnjivo propale i susjedne zemlje vašega veličanstva.“

Pismo bana Petra Keglevića kralju Ferdinandu od 21. svibnja 1538. o teškim prilikama u obrani Hrvatske poslije pada Dubice.

„Vaše veličanstvo moglo je razumjeti kako je grad Dubica otprije izgubljen. Tim je Turcima otvoren širok put u ovo kraljevstvo, osobito u Hrvatsku. Čim je grad pao, odlučio sam podići vojsku i opet ga osvojiti prije nego ga neprijatelji utvrde i opskrbe. Sazvao sam zato sabor za čitavo kraljevstvo u Zagreb da na nj svi žitelji oružani sa svojim kmetovima dođu, pa da ih smjesta bez krzmanja povedem onamo. Došli su zaista gospoda žitelji spremni i gotovi za sve, poslala su i gospoda magnati svoje oratore, ali ipak nije se kraljevstvo moglo brzo podići na oružje, poglavito jer nije bilo četa vašega veličanstva. I hrvatski staleži poslali su svoje oratore, izjavivši da su gotovi na obranu domovine i za svaku stvar; ali ja sam se uvjerio da smo bez četa vašega veličanstva posve nesposobni da izvedemo svoju odluku. Morao sam stoga promijeniti svoju prvu namjeru da ne bi kojim nepromišljenim činom u ovo vrijeme kraljevstvo nastradalo. Vaše veličanstvo dobro zna koje čete imamo ja i moj drug uza se; ima među njima i takvih koji od Triju kralja nisu primili ni pare plaće. Tužio se gospodin Kaštelanović ljuto da nije imao čim bi samnom na službu vašemu veličanstvu krenuti mogao; on je došao ovamo sa svom opremom i sa svojim službenicima, nadajući se da bi ovdje kakvu plaću dobiti mogao, ali mu se ništa nije dati moglo. Stigli su također ovamo gotovo iz čitave krajine vrlo mnogi, tužeći se na svoje siromaštvo i nestašicu u krajiškim gradovima; mnogi od njih bili su pripravnici izaći iz svojih baštinskih domova i tvrđava, te ostaviti pustoš. Budući da na njihove tužbe i prosvjede nisam ni kojim načinom mogao pomoći, sazvao sam ponovo sabor u Križevce za 11. lipnja, nadajući se da ću uto o svemu vaše veličanstvo obavijestiti i pomoć dobiti. Utješiv ih ovako dobrom nadom krenuo sam sa svojim četama i s četama svoga druga, kojega svaki čas očekujem da će k meni stići, u one krajeve Kraljevine Hrvatske koji sada stradaju i trebaju zaštite, a nato ću morati bez krzmanja vratiti se u zemlju među Savom i Dravom, jer su tu turski martolosi (pomoćne turske čete op.a.) duboko u zemlju prodrli. Molimo zato vaše veličanstvo da priteče u pomoć ovomu kraljevstvu, da osigura međe i da pošalje plaću za mene i za moga druga kao i za naše čete. Pošaljite nam što više vojske, jer inače uz naše nedostatne sile propade kraljevstvo. Ne žalimo naše glave i života, ali nećemo da uludo ginemo.“

O akcijama bana Nadžda poslije pada Dubice prema svjedočanstvu mađarskog kroničara Istvánffyja.

„Čim su Turci s malo napora zavladao Dubicom, prestraviše se stoga oni vojnici koji su bili u posadi u Jasenovcu i Novskoj, gradovima na obali Save a u vlasti gospode od Zempča ili Svetačkih, pa zapališe te gradove i onda se razbjegoše. Te stvari skloniše Keglevića i Nadažda, pa da oslobode od prijeteće pogibelji preostale još gradove Sisak, Hrastovicu i druge, pače i sam Zagreb, odlučivši vojsku podići i Turcima u susret poći da ih suzbiju. Međutim je Keglević radi slaboga zdravlja ostao kod kuće, pa je tako sam Nadaždi iznenada navalio na Turke u Jasenovcu te ih s pomoću Marka Tomašovića iz grada otjerao. Razdjelivši zarobljeni plijen među svoje vojnike i razvalivši grad Jasenovac odlučio je Nadaždi dalje poći i ploveći na šajkama uz Unu prikučiti se s kopnene i vodene strane Dubici te i nju osvojiti. Ali

se toga okanio dočuvši da je sultan Sulejman s golemom vojskom pošao na Ugarsku i da je već dopro blizu Beograda.“

Pismo Emerika Bradača od Ladomerca Ivanu Kaštelanoviću od 2. ožujka 1539. u kojem se tuži na zlostavljanja ljudi knezova Zrinskih i raspituje se o možebitnoj vojnoj pomoći u obrani od Turaka.

„Dajemo na znanje vašem gospodstvu kako su knezovi Zrinski, ne zna se zašto, iz Rakovca poslali svoje ljude na posjedovanja, koja pripadaju našem kaštelu Ladomercu, te su nanijeli goleme štete našim ubogim kmetovima, odvedavši im vino iz njihovih klijeti... Toga radi pisali smo također gospodinu banovcu Pavlu Ratkaju, jer bi nas on morao od takvih stvari štititi i braniti... Molimo vas da nam pismom obznanite hoće li gospoda banovi od kraljevskoga veličanstva vratiti i da li nam je iz Germanije očekivati kakvu ratnu pomoć, koja bi nas mogla od toga zaštititi. Napokon molimo vaše gospodstvo neka nas izvijesti kada će sa Španjolcima kraljevskoga veličanstva u Križevce doći, jer mi bi željeli s vašim se gospodstvom ondje sastati kako smo već prije ugovorili. Molimo još za vijesti ako ste ih primili, naročito sa strane Turaka.“

Pismo Ivana Kocijana kapetanu španjolske vojske Ivanu Kaštelanoviću iz Kostajnice od 19. travnja 1539. u kojem se ograđuje od sumnji za izdaju i suradnju s Turcima.

„Javljam vam kako sam doznao da vaše gospodstvo hoće moje službenike pohvatati i imanja njihova razgrabiti. Bog mi je svjedok da ne znam zašto to vaša velemožnost čini, jer moji službenici održali su poput vjernih Hrvata vjernost kraljevskom veličanstvu čuvajući sa mnom krajinu na korist kraljevine. Neprijatelji moji oklevetali su me doduše zlobno pred vama kako sam poganskim načinom poradio da dovedem neprijatelja u Kraljevinu Hrvatsku i protiv njegova veličanstva. Molim vas da takvim riječima ne vjerujete... Mnogo se doduše između mene i Turaka dogovaralo, ali inače nije se moglo činiti ako se htjelo sačuvati ovu krajinu u kojoj prebivam... Suviše sam dočuo kako su me okrivili da želim protiv vas povesti tursku vojsku, u kojoj ima i mojih službenika... Međutim Turčin ima dosta ljudi da provaljuje i pustoši u kraljevstvu. Time se nisam nikada poslužio niti ću se ikada poslužiti. Smiono kažem da bih sve Turke utamano kad bih to mogao... Kao novinu vam javljam da se moj uhoda iz Bosne vratio te posve izvjesne glasove donio kako je bosanski paša skupio svoje sile i hoće da provali u Kraljevinu Hrvatsku. Bojim se da prijeti kraljevini veliko zlo ako ne bude pomoći...“

Dekret Ferdinanda Habsburškog Petru Kegleviću izdan u Beču, 12. siječnja 1540. kojim ga imenuje, pošto se Franjo Nadažd odrekao banske časti, jedinim banom u Hrvatskoj.

„Ferdinand po Božjoj milosti kralj rimski, Ugarske, Češke i Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Velemožni vjerni i ljubljani. Prošlo je već mnogo dana što smo primili tvoje pismo, poslano nam po zasebnom čovjeku; ali nismo htjeli da na nj odgovorimo dok ne uredimo sve stvari glede održanja i obrane naših kraljevina da bi tako i tebi više doličan i odlučan govor dati mogli. Javljam ti dakle milostivo da smo, spoznavši naime stalnu tvoju vjernost, hrabrosti u vojničkim poslovima, kao i razboritost i pravednost pri upravljanju ovih naših poslova, odredili da ti sam bez ikakvog druga bansku službu za sada obavljaš. Ne dvojim da ti sam upravi tih stvari i vladanju, kako sada stvari stoje, zadovoljavati možeš, te da ti druga ne treba. Da bi tu službu lagodnije vršiti mogao, odlučili smo ti držati tristo lako oružanih konjanika, kojima ćeš se po potrebi služiti. A za uzdržavanja, koje bi se tebi u svako doba dati imalo,

raspravljat ćemo s drugima na idućem saboru koji smo već u Slavoniji sazvali, te se nadamo da će se staleži kraljevine našem zahtjevu u tom pogledu odazvati.“

Pismo hrvatskog bana Jerolima Laskog iz Stubice kralju Ferdinandu od 10. rujna 1540. o turskim pripremama za zauzimanje Pečuha i Budima.

„Neka zna vaše veličanstvo da je bosanski sandžakbeg sve svoje sile skupio, lađe opremio i hranu u njih metnuo, kako je to svojim očima vidio moj čovjek kojega sam u Gradišku poslao. Gospodin Krsto Zempče, koji ima dva grada do dvije milje daleko do Gradiške, došao je jučer k meni zajedno s Nikolom Tarnovečkim. Oni su mi govorili kako njihove uhode sude da će Turci poći u Ugarsku i pokušati da zauzmu Pečuh. Još su mi saopćili da se brojni Turci u Beogradu skupljaju i da se uvelike spremaju poći prema Budimu. Rečeni gospodin Krsto napokon mi je kazao da mu je jedan zarobljeni Turčin, koji mu je otkupninu donio, pripovijedao kako je sultan naložio beogradskom sandžaku da poteče u pomoć udovici kralja Ivana (Zapolje op.a.), a na to je rečeni sandžak poslao kraljici u Budim vijest neka bude dobre volje. Drugo novo nemam ništa, nego da je gospodin ban Keglević nemali dio svojih vojnika izgubio.“

Pismo hrvatskog bana Jerolima Laskog, na putu Turcima kao kraljevskog poslanika, kralju Ferdinandu iz Gradiške od 18. rujna 1540. o mjerama koje su potrebne kako bi se zaustavio predstojeći turski pohod na Ugarsku i Hrvatsku.

„Jučer došao sam ovamo i tu sam zatekao čauša Topukliju, čovjeka meni prijateljskoga, koji je jednom devet mjeseci boravio u Budimu. On je zatim pohitao ovamo da sandžake od Bosne, Zvornika i Kruševca opremi u Srijem. Ostavio je sultana zdrava i čitava u Carigradu, a došao je od njega ovamo za devet dana. Sutra pak vraća se i nosi sa sobom novinu da vaše veličanstvo šalje 20.000 vojske za osvajanje Budima. Ja sam mu uz prisegu govorio protivno, ali on mora takvu novinu donijeti, budući da njihove uhode i zarobljenici, koji su netom između sluga Keglevića dovedeni, jednako govore i podudaraju se glede broja vojske. Još mi je rekao da uzalud putujem ako se radi o Budimu, jer ga sultan ne će nikada dati vašemu veličanstvu... Nadalje tvrdi da će se sultan svakako podići na vaše veličanstvo i gospodina brata vašega. Već je naređeno da se hrana iz čitave Grčke dovozi u Smederevo. Stoga neka to vidi vaše veličanstvo da za vrijeme bude pripravno. Neka se za Božju volju najprije oboruža na rijekama, jer ako dobro Dunav i Savu oružjem opskrbi, prisilit će Turke da kod kuće ostanu. Ja pak, ako poživim i vašem se veličanstvu povratim, obećavam da ću Turke prisiliti da se ne miču. Samo neka mi dade na Dunavu 20.000 vojske, i to 6000 Španjolaca ili Talijana, toliko isto Nijemaca, zatim 4000 ugarskih šajkača i toliko lakih konjanika, štoviše još brodove, most i nekoliko tisuća stupova. Sve to moralo bi biti gotovo do prvoga ožujka. Ako tako udesi vaše veličanstvo, zaustavit će Turke. Ako to ne učinim, kako obećajem, neka me vaše veličanstvo objesi... Na Savi opet moralo bi biti 5000 vojske, i to 3000 Talijana, a 2000 Slavonaca i Hrvata. Bojim se, međutim, da ću ovdje zaostati te neću moći vaše veličanstvo služiti. Ako se to dogodi, preporučujem ponovo vašoj visosti moju ženu i djecu...“

Dio govora nadbiskupa Franje Frankopana pred carem Karlom V. i kraljem Ferdinandom od 9. lipnja 1541. kojim potiče njemačke staleže na oslobađanje Ugarske od Turaka.

„Molimo vas stoga i Bogom zaklinjemo, oslobodite potištenu i već pogibajuću Ugarsku, koja k vama ruke pruža... Povedite se za Rimljanima, koje ste naslijedili i koji su svoje saveznike, prijatelje i susjede često samo radi ratne slave oslobađali od jarma tirana... Neka barem u toj

teškoj pogibelji zanjeme vaše razmirice... Ako složnim srcima ne ustanete za spas svoj i čitavoga kršćanstva, bojimo se da vam poslije neće preostati nikakvo mjesto za te raspred... Nema sumnje da će i sam Bog, za koga se radi, biti u pomoć. Pod njegovim vodstvom oslobodit ćete suzbivši Turke, čitavo kršćanstvo od golemog straha, k tomu će vas zapasti vječna dika da ste spasili ugarsku, te će vašu slavu naviještati čovječja usta kroz sve vjekove.“

Pismo ugarskog namjesnika Aleksija Thurza kralju Ferdinandu od 14. travnja 1541. o teškoćama u izboru novog bana za Hrvatsku i Slavoniju.

„Glede izbor banova Hrvatske i Slavonije zacijelo nije mi dovoljno jasno što da sudim. Vidim da su ona kraljevstva dosad tako satrta, bijedna i neuređena, da se gotovo za čitavu Slavoniju može kazati da se pretvara u pustoš i samoću. Vaše veličanstvo ne će moći ondje namjestiti i uzdržavati banove nego s velikim troškovima; suviše ne će se banovi radi pustoće, kao i radi nepokornosti i nerazboritosti hrvatskih knezova moći ondje održati bez jako velikih pomoćnih četa, niti razabirem koliko bi se daće u opustošenoj pokrajini moglo pobrati za plaću vojnicima. Što se pak tiče zgodnih osoba za baniju u tim zemljama: gospodin je Andrija Bathori doduše mladić, dobre ćudi i željan rata; no budući da se za baniju ne traži samo bojna vještina, nego i sposobnost za vršenje pravde, jer mora u ime vašega veličanstva upravljati ratnim i pravnim stvarima, držim leđa gospodina Bathora slabim i nedostatnima za nošenje tolikoga tereta osobito kraj izloženih prilika u Hrvatskoj i Slavoniji. Sigismund Balaša dosta je dobar vojnik, ali vrlo slaboga zdravlja, k tomu je i odsutan, budući da je otputovao u Mletke, da zdravlje povrati. Sumnjam da bi on tu službu s tako obnemoglim tijelom primio. Meni se činilo da bi vaše veličanstvo odgodilo ovo imenovanje bana sve do sretnoga povratka svoga k nama, jer su ionako gotovo svi ratoborni ljudi iz Hrvatske i Slavonije pošli za plaću služiti nasljednim pokrajinama (Kranjska, Koruška, Štajerska, Gorica, Tirol, Gornja i Donja Austrija op.a.) vašega veličanstva...“

Suvremeni kroničar Antun Vramec o neuspjelom pokušaju zauzimanja Budima i Pešte u jesen 1542.

„1542. Dviže se vojska Ferdinanduševa (kralja Ferdinanda habsburškog op.a.) i od imperioma (Svetog rimskog carstva njemačke narodnosti op.a.) hercegi i gospoda, i od Italije papina vojska, i vogrška gospoda, i od Horvat i Sloveni, Dunaj pri Ostrgonu prebrodiše i pojdoše podsesti Pešt varaš (Peštu op.a.). Biše ih veće od sto tisuć ali jezr, rvaše Pešta, da nemogaše ga uzeti. Onde knez Miklovuš (Nikola op.a.) Zrinski pred Peštom razbi Turke svoimi ljudmi, janjičare i konjike na harcu. I tako se vojska dviže, vrnu se domom, ništar dobra ne opravivši, a zato dosta poginu naših.“

Proglas kralja Ferdinanda o imenovanju Nikole Zrinskog za hrvatskog bana od 24. prosinca 1542.

„Zveličenim, zmnožnim, odličnim i plemenitim podanicima Kraljevina Hrvatske i Slavonije, ljubljenim vjernima, pozdrav i milost. Hoćemo da znate, kako smo mi, uzdajući se u vjernost, neporočnost i sposobnost zveličenoga i zmožnoga kneza Nikole Zrinskog i želeći podjedno udovoljiti potrebama vašim i kraljevstvu tako u pogledu vršenja zakona kao glede obrane tih krajeva, rečenoga kneza Nikolu izabrali, imenovali i proglasili za bana tih kraljevina, podijelivši mu svu onu jurisdikciju, ugled i potpunu vlast, koje je od davnih vremena ovo dostojanstvo na svakojaki način po pravu ili po običaju izvršavalo. Stoga vas svekolike ovim sadanjim pismom pozivamo i nemanje strogo vam zapovijedamo da rečenog kneza Nikolu za svoga bana priznate i držite, da mu iskazujete dužni posluš, da njegove pravedne i uobičajene

zapovijedi tako u ratu kao i u drugim poslovima poslušno izvršujete, da se osudama njegovim i njegovih banovaca podvrgavate, a da inače drugo ne radite. Dato u Beču, dvadeset i četvrtoga prosinca godine Gospodnje tisuću petsto četrdeset i druge.“

Dekret kralja Ferdinanda knezu Zrinskom od 27. prosinca 1542.

„Mi Ferdinand itd. dajemo na znanje ovim pismom svojim kako su naše Kraljevine Hrvatska i Slavonija kroz nekoliko minulih mjeseci bile bez stanovitog vođe i bana, pa je mnogo toga ludo propušteno što bi se tako za upravu i obranu onih kraljevina, kao i za vladanje nad podanicima u onim kraljevinama učiniti moralo. I tako su sve prilike tih kraljevina već tražile da im stavimo na čelo vođu i bana. Potaknuti dakle vrlinom i čestitošću našega vjernog, zveličenog i zmožnog kneza Nikole Zrinskoga, za kojega smo razabrali da je nadaren i duhom i valjanom ratnom vještinom, što je neжданput već i dokazao, to smo njega izabrali za bansku čast u rečenim našim Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, te ga i ovim pismom izabiremo i imenujemo. Podjedno mu dajemo i podjeljujemo tu čast sa svim pravima, koja su izvršavali njegovi predšasnici banovi, ali tako da tu čast obavlja na diku i slavu svemogućega Boga, i, koliko je do njega, da što većim trudom svojim brani te kraljevine od svakoga neprijateljstva, da drži podanike u miru i pokoju, da ih brani od otimača, da ni od koga ne podnosi grabeža, da vrši pravdu bez obzira na osobe i da napokon sve ono čini i izvršuje što na dobroga i vjernoga bana onih kraljevina spada.

Da bi pak isti knez Nikola znao točno za svoju godišnju plaću, učinili smo s njim pogodbu za šesto lako oružanih konjanika, te će za svakog od njih dobivati godišnju plaću po dvadeset forinti. Kad pak bude u službi našoj i naših kraljevina, dat ćemo njemu u ime mjesečnine svakoga mjeseca za svakoga konjanika po dva forinta; uz to morat će on držati četiristo pješaka, za koje će mu se svaki mjesec plaćati po dva forinta. A za uzdržavanje njegova stola, za držanje uhoda i slanje poklisara, kako potreba vremena traži, dat će se njemu kroz godinu dana četiri tisuće ugarskih forinti. Za potkrepu ove naše odredbe izdali smo i dajemo ovaj naš list knezu Nikoli Zrinskom. U Beču, dvadest i sedmoga prosinca godine Gospodnje 1542., kraljevanja našega rimskoga dvanaeste, a u ostalim kraljevinama šesnaeste.“